

การศึกษาไม้ยืนต้นริมถนนและริมคลอง ในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 5

รองศาสตราจารย์ จามรี อารยานิมิตสกุล

ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chamree.A@Chula.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการรวบรวมข้อมูลแนวคิดการปลูกไม้ยืนต้นริมถนนและริมคลองในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ เน้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งมีการพัฒนาขยายเมืองการก่อสร้างถนน คลองและสาธารณูปโภคต่างๆ ตามอิทธิพลตะวันตก พื้นที่การศึกษา ได้แก่ เขตกรุงรัตนโกสินทร์ ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกถึงคลองบางลำพู

วิธีการศึกษาทำโดยการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์ แผนที่ ภาพถ่ายโบราณ จากเอกสารทางราชการ พระราชกระแสรับสั่งและพระราชหัตถเลขาของรัชกาลที่ 5 ทำให้ได้เรียนรู้ถึงพระราชดำริในเรื่องภูมิทัศน์เมืองและการใช้ต้นไม้ในเมือง วัตถุประสงค์การใช้ต้นไม้เพื่อความร่มเย็นเพื่อความสวยงามของเมือง และการสร้างสภาพแวดล้อมธรรมชาติในเมือง ตัวอย่างชนิดต้นไม้ที่ใช้ มีทั้งไม้พื้นถิ่นและไม้ต่างถิ่น ไม้ดอกและไม้ผล ส่วนใหญ่เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ อายุยืนยาว เป็นไม้เนื้อแข็ง เช่น มะขาม มะฮอกกานี จามจุรี ขนุน นอกจากนี้ได้ค้นพบข้อมูลจำนวน วิธีการปลูก ระยะห่างการปลูก แหล่งต้นไม้ การเตรียมต้นไม้ และการดูแลรักษา

บทความได้วิเคราะห์แนวคิดการใช้ต้นไม้ในเมืองเพื่อเป็นแนวทางการอนุรักษ์ไม้ยืนต้นในเขตกรุงรัตนโกสินทร์หรือพื้นที่ประวัติศาสตร์อื่นๆ การใช้ไม้ยืนต้นเป็นการแสดงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และสามารถสื่อความหมายภูมิทัศน์เมืองเก่าให้สามารถรับรู้ได้

คำสำคัญ : กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 ต้นไม้ ถนน คลอง

The Study of Trees along Streets and Canals in Rattanakosin Area during the Reign of King Rama V

Assoc. Prof. Chamree Arayanimitskul

Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Chamree.A@Chula.ac.th

Abstract

This study focuses on historic trees along streets and canals in Rattanakosin Area. The time frame is during the reign of King Rama V, the period of urbanization, construction of roads, canals and many public facilities, based on the Western influence. The area of study is in Rattanakosin Area covered from east bank of Chaophraya River to Banglamphu Canal.

The study is based on the analysis of archival documents, old maps and photographs. The information and materials gave names and planting concepts. The royal decrees and writings on landscape planning and trees planting of King Rama V represent his vision of Bangkok's modern urban landscape. The objectives of planting were mainly for beautification, creating shaded area and natural environment of the city. There were varieties of both native and exotic plants, flowering and fruit trees. Mostly are large, woody, long-lived trees such as Tamarind, Mahogany, Rain Tree and Jackfruit. Findings also include quantity, planting procedure, tree spacing, sources, tree preparation, and maintenance.

The study analyzes urban tree concepts, which could be a guide for heritage trees conservation in Rattanakosin Area and other historic sites. The use of trees is one of historical elements and interpretation of old town urban landscape.

Key words: Rattanakosin, King Rama V, Trees, Streets, Canals

บทนำ

การศึกษาแนวคิดปลูกไม้ยืนต้นริมถนนและริมคลองในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ พื้นที่ประวัติศาสตร์ที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร ขอบเขตเวลาของการศึกษาเน้นในช่วง

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งผลจากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงประเทศ เร่งการพัฒนาภายในประเทศ ไม่ให้ล้าหลังและพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในด้านต่างๆ

มีการวางแผนก่อสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ตามแบบตะวันตก เช่น ไฟฟ้า ประปา รถราง เป็นต้น มีการว่าจ้างสถาปนิก นายช่าง และวิศวกรชาวตะวันตกให้มาออกแบบวางผังพระนคร ขยายโครงข่ายถนน เกาะกลาง-ถนน ทางเดินเท้า คลอง ลานโล่ง เพื่อเปิดพื้นที่เมือง สร้างสะพาน รื้อกำแพงเมืองและป้อมปราการ พัฒนาพื้นที่ว่างของเมืองให้ชัดเจน ปลุกไม้ยืนต้นริมถนน และริมคลอง วางแผนภูมิทัศน์เมืองให้สวยงามน่าอยู่

พื้นที่ศึกษา ได้แก่ กรุงรัตนโกสินทร์ ในฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาถึงคลองบางลำพูเฉพาะพื้นที่ริมถนนและริมคลองรวม 4.1 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย

- พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาถึงคลองคูเมืองเดิม พื้นที่ประมาณ 1.8 ตารางกิโลเมตร
- พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอกระหว่างคลองคูเมืองเดิมถึงคลองบางลำพู พื้นที่ประมาณ 2.3 ตารางกิโลเมตร

จากความสำคัญของพื้นที่เขตกรุงรัตนโกสินทร์ คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าได้จัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้มีการศึกษาค้นคว้าและดำเนินการตามแผนแม่บทมาอย่างต่อเนื่อง มีการศึกษาทั้งด้านการ

หมายเลข 1 คือ พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองคูเมืองเดิม

หมายเลข 2 คือ พื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ระหว่างคลองคูเมืองเดิมถึงคลองบางลำพู ติดแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศเหนือ และทางด้านทิศใต้

ภาพที่ 1 แผนที่กรุงรัตนโกสินทร์แสดงพื้นที่ศึกษาเฉพาะฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณ 1 และ 2 ที่มา : http://www.2onep.go.th/ncccd/natural/bangkok2_new.html. สืบค้น 1 เมษายน 2557.

ผังเมือง สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม หากแต่ยังขาดการกล่าวถึงประวัติของการใช้ไม้ยืนต้นในเมือง ที่มีบทบาทสำคัญส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ภูมิทัศน์เมืองเก่า

จากการศึกษาได้ทราบแนวคิดการใช้ไม้ยืนต้นในประวัติศาสตร์ ที่ได้ดำเนินการไปพร้อมกับการสร้างเมือง การสร้างทางสัญจร อันได้แก่ ถนนและคลอง ในแง่ของการสร้างพื้นที่สีเขียวและสภาพแวดล้อมที่ดีในเมือง ข้อมูลชนิดและตำแหน่งไม้ยืนต้น จะเป็นแนวคิดและข้อมูลสำคัญในการอนุรักษ์ฟื้นฟูไม้ยืนต้นที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปลูกไม้ยืนต้นใหม่เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองเก่า เมืองโบราณ เมืองประวัติศาสตร์ รวมทั้งเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานการก่อสร้างและบำรุงรักษาถนนและสาธารณูปโภคในเมือง เช่น กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า สำนักงานนโยบายและแผน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมโยธาธิการและผังเมือง สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร เป็นต้น เป็นประโยชน์สำหรับหน่วยงานที่มีไม้ยืนต้นที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อยู่ในพื้นที่ เช่น สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นต้น

เนื่องจากสมัยรัชกาลที่ 4 ในปี พ.ศ. 2408 มีการบันทึกภาพถ่ายด้วยกล้องเป็นครั้งแรกในประเทศไทย จึงเป็นที่มาของข้อมูลในงานนี้ เช่น ภาพถ่ายบรรยากาศเมืองในช่วงต่างๆ ภาพถ่ายงานพระราชพิธี และภาพถ่ายขบวนเสด็จ ที่สามารถระบุสภาพถนน คลอง และไม้ยืนต้นได้ การศึกษานี้ได้จากการค้นคว้าข้อมูลเอกสาร เช่น เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาล ราชกิจจานุเบกษา แผนที่เก่าและภาพถ่ายโบราณ เป็นต้น

รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังดุสิตทางด้านเหนือของกรุงรัตนโกสินทร์ พร้อมทั้งให้ขยายและปรับปรุงถนนสายเดิม เช่น ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร ถนนรอบกำแพงพระบรมมหาราชวัง ถนนเลียบคลองคูเมืองเดิม เป็นต้น รวมทั้งสร้างถนนสายใหม่ขึ้นหลายสาย เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนสนามไชย ถนนเยาวราช ถนนสามเสน เป็นต้น เพื่อให้เชื่อมโยงเป็นโครงข่ายของเมือง มีการก่อสร้างถนนตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก กับถนนตามแนวทิศเหนือ-ใต้ เพื่อขยายเมืองไปทางทิศตะวันออกและทิศเหนือ

จากการรวบรวมข้อมูล ได้พบบันทึกถึงพระราชดำริรัชกาลที่ 5 ในการปลูกไม้ยืนต้นพร้อมไปกับการสร้างเมือง โดยมีรายชื่อไม้ยืนต้น ตามถนน และคลอง ดังนี้

ตารางที่ 1 รายชื่อไม้ยืนต้นตามถนนและคลอง

ถนน ลาน และคลอง	ชนิดไม้ยืนต้น
ถนนช้างฮั้วใน-นอก (ราชวิถี) ถนนบัว ถนนหลวง ถนนหลานหลวง สแคว่นาเสาชิงช้า	กุ่มก้ามกราม (จามจุรี)
ถนนดวงตะวันใน (ศรีอยุธยา)	กรวย กร่าง เการัด (เกาลัด) แดง ตะโก มะคูด (มังคุด) เลี่ยนว่า (หว้า) ประดู่ สัก กระดังงา หางนกยูง สัน พลานางแอ (สันพ้านางแอ) สารภี มะขาม แสมसान (แสมสาร) ราชพฤกษ์ (ราชพฤกษ์)
ถนนเฟื่องนคร	กระดังงา
ถนนพุดตานนอก (พิไชย) ถนนราชาวดี	กะท้อน (กระท้อน)

ตารางที่ 1 รายชื่อไม้ยืนต้นตามถนนและคลอง (ต่อ)

ถนน ลาน และคลอง	ชนิดไม้ยืนต้น
ถนนดวงตะวัน (ศรีอยุธยา) ถนนและคลองราชดำริห์	มะพร้าวห่มสี
ถนนวิสุทธิกษัตริ์	กาหลง
ถนนช่างฮั่น-นอก (ราชวิถี) ถนนดวงดาว (นครราชสีมา) ถนนราชินี ถนนวัดราชบูรณ ถนนหลวง ถนนอัษฎางค์	ขนุน
ถนนบ่วง/ป่วง ถนนพุดตานใน (พิไชย) ถนนอัษฎางค์	จำปี
ถนนซ่ม/ส้มมือใน (สุพรรณ) ถนนโถ ถนนบ่วง/ป่วง ถนนพุดตานใน (พิไชย)	ชมพูสาแทรก
ถนนพระพิพิธ ถนนราชวัตร (นครไชยศรี)	ตะขบฝรั่ง (คัลบูร่า คารบูร่า)
ถนนปลายหลานหลวง ถนนเพนียง ถนนหลานหลวง ถนนอัษฎางค์	ไทร
ถนนจักรพรร ถนนจักรเพชร ถนนเจริญกรุง ถนนดวงดาว (นครราชสีมา) ถนนบ้านดินสอ ถนนพาหุรัด ถนนเยาวราช ถนนสามเสน คลองผดุงกรุงเกษม	ประดู่
ถนนคอเสื้อ (พิษณุโลก) ถนนชีว/ลั่ว (สวรรคโลก)	ปีบ
ถนนเบญมาศ ถนนใบพร (อุทองนอก)	พะยอม
ถนนดวงตะวันใน (ศรีอยุธยา) ถนนบ่วง/ป่วง	พิกุน (พิกุล)
ถนนคอเสื้อ (พิษณุโลก) ถนนชีว/ลั่ว (สวรรคโลก) ถนนดวงตะวัน (ศรีอยุธยา) ถนนดวงเดือน (สุโขทัย) ถนนปลายตลาด ถนนพาหุรัด ถนนมหาธาตุ ถนนมหาธาตุ ถนนราชดำเนินใน-กลาง-นอก ถนนราชวัตร (นครไชยศรี) ถนนลก (พระรามที่ 5) ถนนสนามไชย ถนนหน้าพระธาตุ ถนนฮก (นครปฐม) สนามหลวง คลองคูเมืองเดิม	มะขาม
ถนนซ่ม/ส้มมือน้า-นอก (สุพรรณ) ถนนทับทิม ถนนใบพร (อุทองนอก)	มะม่วง
ถนนชีว/ลั่ว (สวรรคโลก) ถนนบริพัตร ถนนราชดำเนินกลาง ถนนสามเสน	มะฮอกกานี
ถนนชีว/ลั่ว (สวรรคโลก)	ยาง
ถนนและคลองราชดำริห์	ยางอินเดีย
ถนนดินสอ ถนนบัว ถนนเบญมาศ	ลำไย
ถนนดินสอ ถนนพลับพลาไชย	ลิ้นจี่
ถนนพระฉนวน	สน
ถนนดำรงรักษ์ ถนนราชดำเนินนอก ถนนหลานหลวง	สปาตุ้ว (แคนสด)
ถนนราชวัตร (นครไชยศรี)	สะตือ (ประดู่ขาว)

ตารางที่ 1 รายชื่อไม้ยืนต้นตามถนนและคลอง (ต่อ)

ถนน ลาน และคลอง	ชนิดไม้ยืนต้น
ถนนจักรพงษ์ ถนนดำรงรักษ์ ถนนพาหุรัด ถนนอนุสาวรีย์	โสก (โศก)
ถนนเจริญกรุง ถนนตีทอง ถนนพาหุรัด ถนนเฟื่องนคร ถนนราชดำเนินนอก สแคว คลองคูเมืองเดิม	หูกวาง
ถนนอื่นๆ	ขี้เหล็ก จันท (จัน) บุนนาค ลำดวน

ที่มา : จามรี อาระยานิมิตสกุล. รายงานฉบับสมบูรณ์ วิชาการกรุงเทพมหานคร : การศึกษาภูมิทัศน์เมืองของไม้ยืนต้น
ริมถนนและริมคลอง. กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.), 2558.

หมายเหตุ

- ชื่อถนนและชื่อไม้ยืนต้นเป็นการสะกดตามโบราณ
- ชื่อต้นไม้เป็นชื่อสามัญ (common name) ที่เรียกกันในสมัยนั้น
- ชื่อต้นไม้ในวงเล็บเป็นชื่อเรียกและสะกดในปัจจุบัน

จากรายชื่อไม้ยืนต้น รวม 44 ชนิด สรุปคุณสมบัติได้ดังนี้

- ส่วนใหญ่เป็น ไม้ยืนต้น (tree) ขนาดใหญ่ กิ่งก้านไม่เปราะหักง่าย หรือหักโค่น
- ส่วนใหญ่เป็นไม้ยืนต้นที่มีอายุยืนยาวเกินกว่า 50 ปี (ยกเว้นมะพร้าว ซึ่งมีอายุประมาณ 40 ปี)
- พุ่มใบทึบ ทรงพุ่มแผ่กว้าง ให้ร่มเงาได้ดี ช่วยลดแสงจ้าแสงสะท้อนจากแสงแดด
- ส่วนใหญ่เป็นไม้พื้นถิ่นของไทย ซึ่งมีข้อดี คือ หาง่าย ดูแลรักษาง่าย เจริญเติบโตได้ดี เช่น พิกุล พะยอม ขนุน ยาง แต่ก็มีการใช้ไม้ต่างถิ่นพันธุ์ใหม่ๆ ที่เริ่มนำเข้ามาทดลองปลูกในสมัยนั้น เช่น มะฮอกกานี กุ่ม ก้ามกราม (จามจุรี) หากเป็นไม้พื้นถิ่น แหล่งที่มาของต้นไม้ส่วนใหญ่ จะมาจากหัวเมือง เช่น นครสวรรค์ กำแพงเพชร นครไชยศรี และหากเป็นไม้ต่างถิ่น บางส่วนนำมาจากต่างประเทศ เช่น สปาตุ้ว (แคสแต) จากอินโดนีเซีย
- เป็นไม้เนื้อแข็ง (woody plant) ที่ใช้ประโยชน์ของเนื้อไม้เพื่อการก่อสร้างได้ในระยะยาว ใช้ทำเครื่องเรือน เช่น แฉก สัก มะฮอกกานี
- มีทั้งไม้ผลัดใบ ไม้ไม่ผลัดใบ ที่เปลี่ยนสีสวยงามก่อนทิ้งใบร่วง เช่น หูกวาง หางนกยูงฝรั่ง และไม้ไม่ผลัดใบที่มีสีเขียวตลอดปี ซึ่งให้ร่มเงาได้ดี เช่น พิกุล ลำดวน
- ไม้ดอก มีกลิ่นหอม เช่น ป๊อป พะยอม จำปี พิกุล ลำดวน
- ไม้ที่มีใบ ผลหรือฝักที่เป็นอาหารแก่คน และ/หรือสัตว์ เช่น ขนุน มะขาม มะพร้าว ขี้เหล็ก
- มีทั้งไม้โตช้าและไม้โตเร็ว มีการวางแผนระยะยาว โดยปลูกทั้งสองอย่างตามแนวคลอง ได้แก่ คลองคูเมืองเดิม (ตั้งแต่ปากคลองตลาดถึงปากคลองหลอด) ปลูกมะขามสลัหูกวาง พอมะขามโตจึงตัดหูกวางออก
- เป็นต้นไม้ที่ไม่มียาง ไม่มีพิษ หรือไม่มีหนามแหลมคม
- เป็นไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลนิยมปลูกตามคตินิยมไทย เช่น มะขาม นำมาใช้ในบริเวณที่มีความสำคัญของเมืองคือ สนามหลวงและถนนราชดำเนินนอกซึ่งเป็นถนนแกนหลักสำคัญ และเป็นถนนเสด็จพระราชดำเนิน

ภาพที่ 2 แสดงแผนและแนวคิดการใช้ไม้ยืนต้นตามแนวถนน และคลองในสมัยรัชกาลที่ 5 ในพื้นที่ศึกษา.

ที่มา : จามรี อารยานิมิตสกุล. รายงานฉบับสมบูรณ์ วิทยานิพนธ์การพัฒนารูปร่างถนนในกรุงเทพมหานคร : การศึกษาภูมิทัศน์เมืองของไม้ยืนต้นริมถนนและริมคลอง. กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.), 2558.

แนวคิดในการปลูกต้นไม้

สำหรับแนวคิดการปลูกไม้ยืนต้นริมถนนและริมคลองนั้น มีทั้งเพื่อประโยชน์ในการบังแดด เนื่องจากเมืองไทยมีอากาศร้อน และใช้ทั้งเพื่อประดับประดาตกแต่งเมืองและบริเวณให้สวยงาม ตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 คือ

- ปลูกต้นไม้เพื่อสร้างบรรยากาศให้เป็น “ถนนในสวน” เช่น ถนนสนามไชย มีไม้แคทางสัญจรเพียงอย่างเดียว
- มะขามแต่งเรือนให้งามๆ เป็นเครื่องประดับถนน เช่น สนามหลวง

แต่ถ้าถนนนั้นมีขนาดแคบ เช่น กว้างไม่ถึง 12 วา หรือ 24 เมตร ก็จะไม่ปลูกต้นไม้เพราะจะไปกีดขวางเกะกะกับตึกริมถนน รวมทั้งคำนึงถึงการปลูกต้นไม้ตามฤดูกาล กล่าวคือ หากเป็นฤดูฝนจะต้องปลูกต้นไม้ขนาดเล็ก ส่วนช่วงฤดูแล้งจะสามารถขุดต้นไม้ขนาดใหญ่ย้ายมาปลูกได้ นอกจากนี้ ยังมีการพิจารณาการเลือกชนิดและขนาดต้นไม้ ต้นไม้ที่นำมาปลูกต้องมีขนาดเท่ากันเพื่อให้เจริญเติบโตและได้สัดส่วนเหมือนกัน ตลอดจนกำหนดระยะห่างของการปลูกต้นไม้ให้สอดคล้องเหมาะสมกับลักษณะการใช้งาน สภาพแวดล้อม ขนาดถนน ขนาดทางเดินเท้า ตึกแถวข้างถนน ดังพระราชกระแส ความว่า :

“ดีแล้วที่จะปลูกต้นไม้ แต่ตอนนำพระที่นั่งสุทไธสวรรย์นั้น เป็นทางที่มีแห่งหนการประชุมใหญ่ๆ ไม่ต้องการที่จะมีต้นไม้ใหญ่ครุ่มเครือ ถ้าจะมีก็เพียงต้นมะขามแต่งเรือนให้งามๆ เป็นเครื่องประดับถนน คือไม่ต้องลงทูลวางอุปการะ ถึงที่สนามหลวงก็เช่นเช่นนั้นหนะดี ถนนพาหุรัดนั้นควรจะต้องปลูก ถนนฝรั่งเขาปลูกบนทางคนเดินทีเดียว

ตามเมืองอื่นๆ ที่เขาปลูก ห่างกันทางคนเดินถึง 2 คอกก็มี เพราะทางคนเดินเขาไม่แคบกว่า 8 คอก ถ้าทางคนเดินแคบเขาก็ไม่ปลูกต้นไม้ทีเดียว เพราะตึก 2 ข้างสูง ถ้าปลูกต้นไม้ก็จะขึ้นไปบังแสงเบียดน่ารำคาญ ทางคนเดินก็จะไม่สำเร็จประโยชน์อันใด เพราะเมืองเขาไม่สู้ร้อน ต้นไม้เป็นเครื่องประดับมากกว่าเป็นประโยชน์ เมืองแถบข้างตัวนอกนี้ต้องการต้นไม้กันแดดด้วยจริงๆ จึงเป็นการสำคัญ ถ้าปลูกให้เหมาะจะดี

ถ้าถนนแคบๆ เช่นนี้ใช้ต้นไม้ตัดเช่นกับเขาปลูกในที่นาโฮตลริมน้ำบางแลในที่ประชุมคนนั่งกินข้าวริมถนนต่างๆ บ้างหนะดี ต้นไม้ชนิดนั้นเขาใช้กะขนาดยอว่าจะให้สูงเพียงใด มักจะให้สูงถึงพื้นชั้นที่ 2 ฤๅที่ 3 ของตึก แล้วตัดยอดให้แผ่ออกไปแต่กิ่งที่ยอด จนปลายกิ่งประสานกันเหมือนถาดประรำดูงามดี ถ้าเป็นเช่นนั้นถนนจะร่มสบาย แต่ต้นอะไรจะตัดเช่นนั้นได้บ้างไม่รู้เลย ต้นไม้ของเรานั้นชวนจะโตเร็วคับถนน แต่ถนนของเราแคบๆ ขัดกันอยู่ดังนี้ ต้องคิดอ่านเลือกพันธุ์ตามแต่จะเหมาะ ที่จะทำเช่นนั้นได้ก็แต่ถนนแคบเช่นถนนเจริญกรุง ถ้าเป็นถนนใหญ่เช่นถนนสามเสนแต่งเป็นพุ่มงามกว่าต้นไม้ที่ว่ามีหลวงฤทธิกิจจะจำได้บ้าง เช่นโฮตลน้ำเมืองบูดาเปสต์ที่ริมแม่น้ำเป้นต้น”¹

การเลือกใช้นั้นถึงคุณสมบัติของต้นไม้ เน้นต้นไม้ที่แข็งแรงทนทาน ทนฝน ดูแลรักษาง่าย ยกตัวอย่างเช่น บริเวณขอบถนนจะพิจารณาเลือกต้นไม้ที่เป็นง่าย เช่น จีเหล็ก จามจุรี ประดู่ รวมทั้งรากจะได้ยึดขอบถนนด้วย ประดู่ตอนง่าย ตอนฤดูแล้งแล้วรดน้ำในเดือนหนึ่งก็ออกราก ตัดปลูกได้ ขนุนกับมะม่วงโตเร็ว สะท้อนหรือกะท้อนเป็นอย่างกลาง ลำไยและลิ้นจี่เป็นโตช้า ส่วนลำต้นถ้าแต่งงดงามได้เหมือนกันทั้งอายุก็คราวๆ กัน แต่มะม่วงจะมีกาฝากจับถ้าไม่ดูแลรักษาจะเสียเร็วกว่าต้นไม้อื่น

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาล น 5.8/3 เรื่องต้นไม้ริมถนนและริมคลอง 14 พ.ค. 117-9 ส.ค. 118.

ก่อนที่จะดำเนินการปลูกต้นไม้ได้มีการออกแบบวางแผนสภาพในอนาคตที่ต้องการ เนื่องจากต้นไม้เป็นองค์ประกอบถนนที่เจริญเติบโตเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม แต่ก็สามารถตัดแต่งตามต้องการได้ จึงกำหนดระยะห่างของการปลูก วางแผนในการตัดแต่ง เพื่อให้ได้บรรยากาศและประโยชน์ใช้สอยตามต้องการ รวมทั้งการ

ป้องกันต้นไม้โดยการล้อมโคนต้น มีการจัดทำรายการปลูกต้นไม้ คิดคำนวณจากความยาวของถนน ระยะห่างของการปลูก เพื่อสรุปจำนวนต้นไม้ที่ต้องการ ตามตัวอย่างด้านล่าง ซึ่งหากชนิดหรือจำนวนต้นไม้ไม่พอขนาดเล็กเกินไป หรือไม่พร้อมด้วยเหตุใดๆ ก็จะไม่ปลูกต้นไม้ให้รอให้พร้อมก่อน

“กะต้นไม้ปลูกข้างถนน

ถนนดวงตะวัน	53 เส้น	ระยะ 6 วา	มขาม 352
ถนนดวงเดือน	54 เส้น	ระยะ 6 วา	มขาม 360
ถนนฮก	29 เส้น	ระยะ 6 วา	มขาม 192
ถนนลก	29 เส้น	ระยะ 6 วา	มขาม 192
ถนนลี้ว	29 เส้น	ระยะ 6 วา	มขาม 192
			<u>รวมมขาม 1288</u>
ถนนพุดตานใน	7 เส้น 5วา	ระยะ 4 วา	ชมพูสาแหรก 68
ถนนบัว/บัว	9 เส้น	ระยะ 4 วา	ชมพูสาแหรก 90
ถนนชมมือใน	10 เส้น	ระยะ 4 วา	ชมพูสาแหรก 100
ถนนโถ	10 เส้น	ระยะ 4 วา	ชมพูสาแหรก 100
			<u>รวมชมพูสาแหรก 358</u>
ถนนเบญจมาศ	28 เส้น	ระยะ 5 วา	ลำไย 224
			(รวมวงกลมและผ่าวงกลม)
ถนนบัว	17 เส้น	ระยะ 5 วา	ลำไย 136
			<u>รวมลำไย 360</u>
ถนนใบพร	19 เส้น	ระยะ 5 วา	มม่วง 152
ถนนทับทิม	10 เส้น	ระยะ 5 วา	มม่วง 80
ถนนชมมือน้ำ	10 เส้น	ระยะ 5 วา	มม่วง 80
ถนนชมมือนอก	10 เส้น	ระยะ 5 วา	มม่วง 80
			<u>รวมมม่วง 312</u>
ถนนช้างฮั้ใน	32 เส้น	ระยะ 5 วา	ขนุน 256
ถนนช้างฮั้นอก	12 เส้น 10 วา		ระยะ 5 วา ขนุน 100
ถนนดวงดาว	35 เส้น	ระยะ 5 วา	ขนุน 280
			<u>รวมขนุน 636</u>
ถนนราชวดี	54 เส้น	ระยะ 5 วา	กท้อน 432
ถนนพุดตานนอก	10 เส้น	ระยะ 5 วา	กท้อน 80
			<u>รวมกท้อน 512”²</u>

² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กรมราชเลขาธิการ รล 8.2ค/1 เรื่องต้นไม้ถนนราชดำเนินแลถนนต่างๆ 23 เม.ย. 120-14 ก.ย. 128.

อีกกรณี คือ การปลูกมะขามที่ถนนราชดำเนินกลาง มีการกำหนดระยะการปลูก 3 เมตร ต่อ 1 ต้น ขนาดของต้นไม้ที่จะนำมาปลูก สูง 2.5 เมตร และคำนึงถึงความสวยงามของต้นไม้เพื่อให้ได้ขนาดใกล้เคียงกับต้นไม้ริมถนนราชดำเนินนอกที่ได้ปลูกไปก่อนแล้ว ตามบันทึกว่า :

“ด้วยต้นมะขามสำหรับที่จะปลูกที่ถนนราชดำเนินกลาง ระยะ 6 วา ต่อ 4 ต้น เป็นจำนวนต้นมะขาม 392 ต้น ที่ได้มีอยู่แล้ว 260 ต้น เปนมะขามขนาดเล็กสูงเพียง 3 คอก สามคอกคืบเป็นอย่างสูง ลำต้นก็เล็ก จะปลูกถนนราชดำเนินกลางนี้เล็กกว่าถนนราชดำเนินนอกมากจะโตไม่ทัน ถ้าได้มะขามอย่างเช่นมะขามนครไชยศรีสูง 5 คอกจึงจะโตทันกัน ต้องรับพระราชทาน 392 ต้น”³

นอกจากต้นไม้แล้วยังคำนึงถึงองค์ประกอบถนน คือ เสาไฟและแนวสายไฟ เพื่อให้มีความเหมาะสม สวยงาม ปลอดภัย และสอดคล้องกับแนวการปลูกต้นไม้ ดังพระราชกระแสความว่า :

“เห็นว่าไฟจะอยู่ที่ไหนไม่ดีเท่าอยู่แนวเดียวกับต้นไม้ แต่ให้อยู่หว่างต้นไม้ ให้สว่างได้ทั้งถนนรถแลถนนคนเดิน แต่ข้อที่ต้นไม้จะโตขึ้นไปเบียดสายได้นั้นก็จริง ถ้าเอียงเสากับต้นไม้เสียก็ได้แต่ไม่สู้งาม สู้แนวเสาตรงกับต้นไม้ทั่วแขนเหล็กมียื่นออกไปสายลวดคงไม่ตรงกับลำต้น ถ้าเป็นแต่กลั้วจะระกิง

จะ---กึ่งไม้ไม่ให้ติดสายลวดได้ก็ดูเหมือนจะรับได้ ไม่ยากอันใด คือรวางอย่าให้ใบกิ่งติดกับสายลวดๆ นั้นจะผ่านไปบนพุ่มต้นไม้ก็ได้ ถ้าต้นไม้โตแล้วอย่างเช่นยาวเขาโยงผ่านถนนกับต้นไม้ เพราะเหตุว่าตีกริมถนนไม่มี เปนตึกเตี้ยๆ มีสวนข้างน่าทึ่งนั้น เขาก็โยงกับต้นไม้ได้”⁴

สำหรับบริเวณสนามหลวง เน้นให้เป็นสนามหญ้า อนุเคราะห์สงฆ์เพื่อให้ประชาชนได้มาใช้พักผ่อนหย่อนใจ และประกอบกิจกรรมนันทนาการต่างๆ มีการทำรั้วล้อม พร้อมทั้งเตรียมการจัดสรรงบประมาณในการดูแลรักษาตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อธิบดีกรมโยธาธิการ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ความว่า :

“ท้องสนามหลวงควรจะมีที่เกลี่ยหญ้าให้เสมอกัน แลตัดหญ้าให้เรียบร้อยเป็นทีคนทั้งหลายมาประชุม เล่นการเล่นต่างๆ ได้ ขอสนามทำรั้วล้อมแลมีเรือนผ้าใบเล็กๆ สี่หลังหรือตั้งได้ตามชอบใจสำหรับผู้มาเล่นจะได้นั่งพักบังแดดแลน้ำค้างคิดประมาณเงินสำหรับทำการนี้เปนจำนวนเงิน 166 ชั่ง 10 บาทประมาณทำการ 6 เดือนแล้วเสร็จ ต่อไปขอพระราชทานเงินค่ารักษาเดือนละ 60 บาทเปนปีละ 9 ชั่งในจำนวนค่ารักษาเท่านี้ ยังพอที่จะรักษาสถานอื่นในที่ติดต่อกันนั้นอีกได้ไม่ต้องเพิ่มเงิน”⁵

³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กรมราชเลขาธิการ รล 8.2 ค/1 เรื่องต้นไม้ถนนราชดำเนินแลถนนต่างๆ 23 เม.ย. 120-14 ก.ย. 129.

⁴ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาล น 5.8/11 เรื่องปลูกต้นไม้ในถนนวัดราชบูรณและตามถนนต่างๆ ที่จะปลูกต่อไป 15 พ.ค. 119-12 มิ.ย. 119.

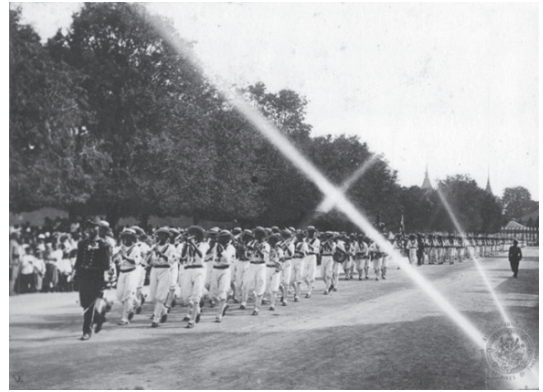
⁵ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงโยธาธิการ ยธ 9/1 เรื่องการตัดถนนสายต่างๆ (ถนนชนะสงคราม (ถนนข้าวสาร) ถนนสนามมวย ถนนลำเพ็ง ถนนอนุวงศ์ ถนนบูรพา ถนนจักรวรรดิ) 27 มี.ค. 108-25 เม.ย. 111.

ข้อสังเกตและบทวิเคราะห์จากภาพถ่าย

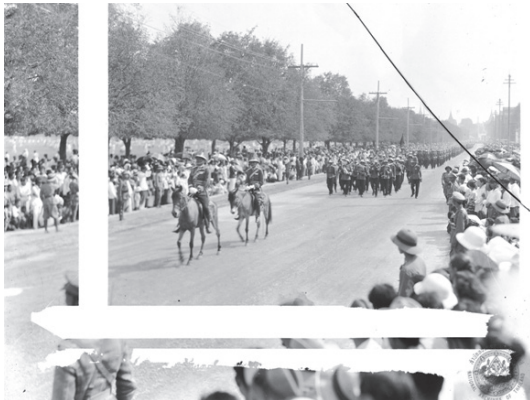
ภาพที่ 3 กระบวนเชิญพระโกศมาตามถนนสนามชัย ถ่ายในสมัยรัชกาลที่ 5 สันนิษฐานว่าคือ มะขาม ความสูงต้นไม้ประมาณตึก 2-3 ชั้น มีการบำรุง ตัดแต่ง ดูแลรักษาต้นไม้เป็นอย่างดี

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 4 ถนนหน้าพระธาตุ พระราชพิธีบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 7 พ.ศ. 2468 สันนิษฐานว่าคือ มะขาม มีการบำรุง ตัดแต่ง ดูแลรักษาต้นไม้อย่างดี

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 5 ถนนหน้าพระธาตุ มีแนวมะขามเรียงแถวเดียว ขนาดใกล้เคียงกันคาดว่ามีการดูแลตัดแต่งให้ทรงพุ่มเรียบร้อย

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ภาพที่ 6 ถนนเจริญกรุง ด้านเลียบพระราชอุทยานสราญรมย์ ถ่ายในสมัยรัชกาลที่ 5 สันนิษฐานว่าคือ หูกวาง ปลุกขนิดเดียว เป็นแถว เป็นระเบียบ ปลุกบนถนน ความสูงประมาณตึก 2 ชั้น มีไม้ค้ำเพื่อให้ลำต้นตั้งตรง

ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

บทวิเคราะห์

- การปลูกไม้ยืนต้นในเมืองวัดอุปประสงค์เพื่อร่มเงาเพิ่มพื้นที่สีเขียว เพื่อสภาพแวดล้อมที่ดี ในแนวคิดป่าไม้ในเมือง (urban forestry) ไม่ใช่การปลูกไม้ขนาดเล็กเป็นสวนหย่อมเพื่อการตกแต่งประดับประดา ไม่เน้นการปลูกไม้ขนาดเล็ก ไม้ดอก ประดับไม้ล้มลุก ไม้อายุสั้น
- ส่วนใหญ่ใช้ไม้ยืนต้นชนิดเดียวหรือสองชนิดในแต่ละถนน เป็นเอกลักษณ์แต่ละถนนเพื่อให้คนรับรู้ และจดจำหรือกำหนดตำแหน่งตัวเองได้ ช่วยให้ไม่หลงเปื้อกเกิดความผิดพลาด ความรื่นรมย์ในเมือง จะมีเพียงถนนดวงตะวันใน (ศรีอยุธยา) ปลูกต้นไม้ถึง 17 ชนิดได้แก่ ประดู่ เลียน ราชนพฤก ตะโก กร่าง เการัด แดง กระดังงาไทย กรวย มะขามหวาน สัก แสมसान สารภี พิกุล มะคูด ว่า สันพลานางแอ คาดว่าอาจเป็นการทดลองปลูกเพื่อดูความเหมาะสมของพรรณไม้ที่จะนำมาปลูกในเมือง เป็นการทดลองแนวความคิดการปลูกแบบธรรมชาติเพื่อเกิดความหลากหลายแบบ “ถนนในสวน” ตามพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งมีข้อดีคือ หากต้นไม้เกิดโรคระบาดของหนอน แมลง จะไม่เกิดความเสียหายไปทั้งถนน
- ในถนนที่มีการปลูกไม้ยืนต้นชนิดเดียว ต้นไม้ที่ปลูกใหม่จะมีการเตรียมและคัดเลือกให้มีขนาดเท่าๆ กัน แสดงว่ามีการเตรียมต้นไม้ให้ได้อำนาจ ขนาด ตามต้องการ แล้วจึงนำมาปลูกเพื่อความเป็นระเบียบสวยงาม
- มีการกำหนดระยะห่างของการปลูกไม้ยืนต้น 4-6 วา (8-12 เมตร) แล้วแต่ขนาดความสูงใหญ่ และขนาดพุ่ม ใบเมื่อโตเต็มที่ เช่น ชมพู 4 วา (8 เมตร) ลำไย กะทือน พะยอม 5 วา (10 เมตร) มะขาม 6 วา (12 เมตร)
- ขนาดต้นไม้ที่ปลูก ส่วนใหญ่ใช้ลำไม้ขนาด 3-5 คอก (1.5-2.5 เมตร) ซึ่งเป็นไม้ขนาดเล็กถึงขนาดกลางที่ปลูกให้เจริญเติบโตในพื้นที่ ขนย้ายได้ง่าย อาจโตช้าในระยะแรก แต่ในระยะยาวจะได้ต้นไม้ใหญ่ที่มีระบบรากแข็งแรง ทนลมเจริญเติบโตได้สมบูรณ์

- มีแผนการดูแลรักษา เช่น การค้ำยัน การกันรั้ว การบริหารจัดการ เช่น ออกประกาศการปรับเป็นเงินผู้ที่ ทำให้ต้นไม้และอุปกรณ์ประกอบเกิดความเสียหาย มีการแต่งตั้งพนักงานปลูกและดูแล
- แสดงให้เห็นแนวความคิดการออกแบบตามทฤษฎีการออกแบบและการจัดองค์ประกอบ เป็นตัวอย่างการใช้ต้นไม้ริมถนนสายหลักของเมืองแบบอเวนิว (avenue) คือ ถนนราชดำเนิน เพื่อเป็นช่องเปิดการมองเห็น (visual axis) เพื่อนำสายตา และเน้นกรอบภาพเพื่อการมองเห็น เพื่อเน้นจุดเด่นซึ่งเป็น อาคารสำคัญ หรือสิ่งหมายสำคัญสำคัญของเมือง
- ในการออกแบบ การสร้างความเป็นระเบียบโดยใช้ต้นไม้ชนิดเดียวให้เกิดความซ้ำตลอดสองข้างถนน ลำต้นเปลาตรง ปลูกระยะห่างเท่าๆ กัน
- ในพื้นที่ที่ต้องการความเป็นทางการ ถนนสายหลักคือถนนราชดำเนิน และพื้นที่โล่งที่สำคัญของเมืองคือสนามหลวง ใช้ต้นไม้ที่สามารถตัดแต่งรูปทรงควบคุมความสูง ขนาดทรงพุ่มได้ และมีการตัดแต่งรูปทรงเป็นทรงกระบอก ทรงกรวย ตัดแต่งรูปทรงเรขาคณิต (topiary) แบบตะวันตก เช่น มะขาม

ข้อจำกัดในการศึกษา

- ข้อมูลจากเอกสารประวัติศาสตร์ที่ใช้ประกอบการศึกษาเป็นเพียงหลักฐานอ้างอิงบางส่วน บางครั้งอาจเป็นเพียงแผน หรือแนวความคิดการปลูกต้นไม้ แต่ไม่ได้ปลูกจริงตามแผนนั้น หรือมีการเปลี่ยนชนิดต้นไม้ไปในภายหลัง
- ชื่อไม้ยืนต้นบางชนิดเป็นเพียงการสันนิษฐานเพราะเป็นการเรียกชื่อสามัญ (common name) หรือชื่อพื้นถิ่น (native name) ซึ่งแตกต่างกันได้ในแต่ละพื้นที่ และในแต่ละช่วงเวลา บางส่วนที่ตัวสะกดเหมือน ในปัจจุบัน บางส่วนเรียกชื่ออย่างโบราณ บางส่วนเป็น ชื่อใกล้เคียงที่พอจะสันนิษฐานได้

- ไม้ยืนต้นที่มีหลากหลายชนิดหรือสายพันธุ์ ในเอกสารประวัติศาสตร์ไม่ได้ระบุชื่ออย่างละเอียด จึงไม่สามารถจำแนกชนิดได้ เช่น ไทร ยาง

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

- การใช้ไม้ยืนต้นต้องใช้เวลา ได้มีการวางแผนเมืองให้ร่มเย็น น่ายู่ พร้อมไปกับการก่อสร้างถนนและคลอง เป็นการเตรียมล่วงหน้าสำหรับเมืองที่จะขยายตัว รองรับประชาชนและความหนาแน่นที่เพิ่มมากขึ้น เมื่อสภาพอากาศในเมืองเปลี่ยนแปลงไป ไม้ยืนต้นในเมืองที่ขนาดใหญ่ขึ้นจะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีสำหรับเมืองในเวลาต่อมา
- ขนาดความสูงใหญ่และพุ่มใบของไม้ยืนต้นที่เลือกใช้ส่วนใหญ่เป็นขนาดที่เมื่อโตเต็มที่แล้วจะสัมพันธ์กับเมือง เป็นการปลูกวางแผนไว้เพื่อกำหนดโครงข่ายของถนนได้ดี ไม่ใช่การปลูกเพื่อตกแต่งประดับหรือเพื่อความสวยงามเป็นสำคัญ
- ต้นไม้ถนนและริมคลองที่ปลูกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบันมีอายุมากกว่าหนึ่งร้อยปีแล้ว โดยต้นที่ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน ควรมีโครงการอนุรักษ์ต้นไม้ เพราะต้นไม้ริมถนนและริมคลองล้วนเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เมือง สมควรได้มีการอนุรักษ์ไม่มรดกเหล่านี้ไว้ มีแผนการจัดการและดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอ และการดูแลรักษาครั้งใหญ่เป็นครั้งคราว เช่น การตัดแต่งกิ่งก้าน รูปทรง การแต่งแผล การอุดโพรงของลำต้นและกิ่งก้านในกรณีที่มีการกำจัดหนอน โรค แมลง การค้ำยัน เป็นต้น
- คำว่า “โบราณสถาน” นั้น ตามพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ โบราณสถานฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้ให้ความหมายไว้ในมาตรา 4 ว่า:

“อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือ โดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลป ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย”

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น ความหมายคำว่า “อสังหาริมทรัพย์” ตามได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 100 กล่าวว่า :

“อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ที่ดินกับทรัพย์อันติดกับที่ดินนั้น หรือประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดินนั้น อนึ่งคำว่าอสังหาริมทรัพย์ หมายรวมถึงสิทธิทั้งหลาย อันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินด้วย” ดังนั้น จึงพออธิบายความหมายของคำว่า “อสังหาริมทรัพย์” ว่าได้แก่ ทรัพย์ดังต่อไปนี้

- ที่ดิน ทั้งที่เป็นที่ดินที่เจ้าของมีกรรมสิทธิ์ เช่น ที่ดินมีโฉนด โฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง และรวมถึงที่ดินที่มีผู้มิสิทธิครอบครอง เช่น ที่ดินที่มี ส.ค.1 น.ค.3 ก. เป็นต้น
- ทรัพย์อันติดกับที่ดิน ได้แก่
 - ทรัพย์ที่เกิดหรือติดกับที่ดินโดยธรรมชาติ เช่น ไม้ยืนต้น
 - ทรัพย์ที่ติดกับที่ดินโดยมีผู้นำมาติด เช่น ตึก อนุสาวรีย์ เจดีย์...”

ดังนั้น จากพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 10 จึงกล่าวได้ว่า “โบราณสถาน” ย่อมหมายความรวมถึง “ไม้ยืนต้น” ในพื้นที่ด้วย อย่างไรก็ตามในปัจจุบันยังไม่มีมีการปฏิบัติขึ้นทะเบียนไม้ยืนต้นเหมือนเช่นการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน และโบราณวัตถุ

- ต้นไม้เป็นองค์ประกอบที่มีชีวิต มีอายุจำกัด มีการเปลี่ยนแปลง เสื่อมสภาพ อ่อนไหวไปตามปัจจัยการดูแลรักษา และได้รับผลกระทบทางลบได้ง่ายจาก

การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของเมือง การปลูกต้นไม้ใหม่เพิ่มเติมหรือทดแทนต้นไม้เดิมในเขตเมืองเก่าควรได้มีการพิจารณาใช้ต้นไม้ชนิดเดิม ระยะทาง และตำแหน่งการปลูกในแนวคิดแบบเดิม เพราะเป็นส่วนหนึ่งของหลักฐานข้อมูลทางภูมิสถาปัตยกรรม และเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถสื่อความหมายเล่าเรื่องภูมิทัศน์เมืองเก่าให้รับรู้ได้ หากมีต้นไม้ปลูกใหม่ที่ไม่เป็นไปตามแนวคิดแบบเดิม อาจพิจารณาดำเนินการเป็นกรณี เช่น หากเป็นไม้ต่างถิ่น ไม้ที่เป็นปัญหากับการดูแลรักษา ไม้ที่ทำให้ภาพลักษณ์ของเมืองและถนนผิดไป ไม้ที่อยู่ในตำแหน่งสำคัญ อาจใช้วิธีย้ายออกและปลูกใหม่ หากเป็นไม้พื้นถิ่นแต่ชนิดผิดไปจากเดิม ที่ไม่เป็นปัญหากับการดูแลรักษา และไม่ได้อยู่ในตำแหน่งสำคัญ อาจเก็บรักษาไว้ และปลูกไม้ยืนต้นที่ต้องการแทรกไปเพื่อผลลัพธ์ในระยะยาว

บรรณานุกรม

- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. องค์การสวนพฤกษศาสตร์. *พรรณไม้เมืองไทย*. เชียงใหม่ : (ม.ป.พ.), 2553.
- จามรี อาระยานิมิตสกุล. *รายงานฉบับสมบูรณ์ วิวัฒนาการกรุงรัตนโกสินทร์ : การศึกษาภูมิทัศน์เมืองของไม้ยืนต้นริมถนนและริมคลอง*. กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.), 2558.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. *พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ถึงเจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) กับประวัติเจ้าพระยาอมราช*. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงธรรม, 2542.
- เดชา บุญค้ำ. *ต้นไม้ใหญ่ในงานก่อสร้างและพัฒนาเมือง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- เต็ม สมิตินันท์. *ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544*. กรุงเทพฯ : ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้, 2544.

“ราชกิจจานุเบกษา” สืบค้น 1 เมษายน 2557. <http://www.ratchakitcha.soc.go.th>.

วิชญ์ เครืองาม. *การเสวนา เรื่อง กรุงรัตนโกสินทร์ : วันวานวันนี้ พรุ่งนี้ ใน โครงการพิทักษ์มรดกสยาม*. กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.), 2554.

ศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง. *รายงานสรุปผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวางแผนพัฒนาพื้นที่บริเวณถนนราชดำเนินกลาง*. กรุงเทพฯ : (ม.ป.พ.), 2557.

สำนักนายกรัฐมนตรี. *ระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2546.

สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. *แผนพัฒนากรุงเทพมหานคร : สู่มือน่านอยู่*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, (ม.ป.ป.).

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. *เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาล น 5.8/3 เรื่องต้นไม้ริมถนนและริมคลอง (14 พ.ค. 117-9 ส.ค. 118)*.

_____. *เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาล น 5.8/11 เรื่องปลูกต้นไม้ในถนนวัดราชบูรณและตามถนนต่างๆ ที่จะปลูกต่อไป 15 พ.ค. 119-12 มิ.ย. 119)*.

_____. *เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวง โยธาธิการ ยธ 9/1 เรื่องการตัดถนนสายต่างๆ (ถนนชนะสงคราม (ถนนข้าวสาร) ถนนสนามควาย ถนนสำเพ็ง ถนนอนุวงศ์ ถนนบูรพา ถนนจักรวรรดิ) (27 มี.ค. 108-25 เม.ย. 111)*.

_____. *เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวง โยธาธิการ ยธ 9/41 เรื่องสร้างถนนราชดำเนินนอก แลประกาศสร้างถนนเทวียุทธยาตรแลตัดถนนเข้าสาร (4 ก.ค. 118-1 พ.ย. 122)*.

_____. *เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กรมราชเลขาธิการ รล 8.2ค/1 เรื่องต้นไม้ถนนราชดำเนินแลถนนต่างๆ (23 เม.ย. 120-14 ก.ย. 128)*.